

Kattegatbåd SVALEN

Kort beskrivelse af skibets tidligste historie, som den er fundet og dokumenteret af bådebygger Hans Bendix og Jes Kroman, SKIBSBEVARINGSFONDEN.

SVALEN er bygget af bådebygger Andreas Olsen på Kikhavn 1906 til 4 fiskere i Liseleje.

Ejerforholdet er nærmere beskrevet i Hovedskibsregistret for Kongeriget Danmark 1894-1927.

Hovedskibsregst. for Kgr. Danmark 1894-1927, side 199 bind III. H. 226.

SVALEN 1 m. fiskefartøj med brønd og H/S. (hjælpekrue) Rundgattet, klink af eg.

Målebrev, Fr.Værk 25. juni 1906, 4. august 1906.

19,25 brutto tons, 11,77 netto tons.

Kendingsmål: lgd. 37,0. Brd. 15,6. Dbg. 5,8.

Bygget Kikhavn 1906 af A. Olsen, bilbrev dat. Kikhavn 22. juni 1906 tilhørende,

Niels Peter Frederiksen,fisker,
Liseleje

Niels Peder Nielsen,fisker,
Liseleje

Niels Albert Frederiksen,fisker,
Liseleje

Peter Andersen Frederiksen,.....fisker,
Liseleje

hver med 25/100 parter.

Ved skibsskøde dateret Fr.værk d. 21/10 1918

tilhørende Hans Johannes Frederiksen, fisker Liseleje 25/100 part

Peder Karl Frederiksen, fisker Liseleje 25/100 part

Forsynet med petrolmotor på 8 HK, 2 bladet skrue fra C.F. Sørensen i Ålborg pris 1400 kr.

Ny motor på 10 HK fra fabrikken Gideon i Horsens.

Af BILAG nr. 1 Målings-Bevis for Sejlskibe udstedt i Frederiksværk 4. august 1906 ses at skibets længde på yderkanten af stævnene var 37,0 fod. Bredden var på yderkant af klædning 15,6 fod. (decimalfod). Dette svarer godt til ovennævnte dokument.

RUF

SVALEN er godt beskrevet i Målings-Beviset fra 4. august 1906, idet de to halvrufer er målsatte.

Agterruffet, der rummede maskinen måles til 4,6 x 4,3 x 06 fod.

Forruffet måles til 5,3 x 4,4 x 0,6 fod.

Det understreges, at højderne er målt fra overkant bjælke.

Af målene fremgår det at ruffene er rektangulære.

Der herskede i begyndelsen af denne undersøgelse usikkerhed om hvorvidt dette er almindeligt, men af adskillige fotos fra Hundested/Lynæs fremgår det klart, at det var almindeligt med lave rektangulære forruff. Ruffet lidt bredere end nedgangskappen og ca. dobbelt så langt. Nedgangskappen gled på en styreliste midt på ruffet istedet for vanger på siderne som det oftest ses. Denne detalje kendes også fra Fejø, hvor det også var almindeligt med rektangulære ruf.

Der er desuden fundet 1 foto af et Lynæs-fartøj, hvor det med stor sandsynlighed kan ses at det er udstyret med rektangulært agterruf.

Der er desuden fundet foto af skibe med halvrunde agterruf som det ses på Chr. Nielsen's opmåling af MARIES MINDE.

I Målings-Bevis fra 25. juni 1906 (BILAG nr. 3) ses forruffet at være en anelse større end på beviset af 4. august. Der er dog tale om en foreløbig opmåling, idet skibet ikke er færdigbygget. Der er derfor foretaget en endelig opmåling af det færdige skib den 4. august.

LUGER

Lugerne måles ifølge Målings-Beviset til 10,5 x 6,6 x 0,55 fod.

Det betyder, at der omkring lugerne er en karm på 17,3 cm. Den må være 45 m/m bred. Der er tale om en ret svær karm, men dette er nødvendigt idet der ikke er nogen krael langs lugens kant.

Lugen dækkes af lugedæksler der hviler på skærstokke. Da masten skal kunne lægges ned, kan der ikke kun være en skærstok i midten. Derfor ligger der en skærstok på hver side af masten, således at lugen deles i 3 lige brede dele.

Skærstokkene hviler i enderne i en klampe på karmen.

MOTOR

Skibet omtales også i Målings-Beviset som 1. mastet fiskefartøj med brønd (dam) og hjælpskrue. Det er hidtil antaget, at SVALEN er bygget med dæksmotor og cykelskrue. Dette kan nu klart tilbagevises, idet målingsbeviset på side 2 detaljeret nævner målene på skibets motorrum. Hans Bendix har desuden fundet en registrering på et andet skib SVALEN bygget af Andreas Olsen i 1902. Dette var udstyret med motor og fast skrue. Det er ikke sandsynligt at Andreas Olsen efter 4 år vil begynde at udstyre sine skibe med løsninger, der er et teknisk tilbageskridt. Desuden er der ikke fundet et eneste billede af en kattegatbåd med dæksmotor! Der er der imod fundet et meget tidligt foto af en båd med fast skrue.

ÅRENE FREMOVER

Allerede i 1910 fik skibet en ny petroleumsmotor. Denne gang en 4 takts GIDEON på 18 HK fra fabrikken i Horsens.

Det er samme år som fiskerne Hans Johannes Frederiksen og Peder Karl Frederiksen i Liseleje køber sig ind på hver 25/100 part af skibet.

I forbindelse med dette salg isættes den nye maskine og folke- og motorrum ændres ligesom halvruddet for gøres større. (BILAG nr. 2)

Af dette dokument ses bl.a. en række detaljer vedrørende mandskabets opholdsrum.

*

*

Rekonstruktion af SVALEN.

SVALEN'S SKROG

SVALEN er klinkbygget med 16 bordgange, der er nittet med galvaniserede nitter.

Skibet har ét gennemgående dæk, og skandækket løber i hele skibets længde.

Skanseklædningen er i enderne udført af en 2 tomme faconsavet planke, der er lodret-stillet og fastboltet i skandækket og herefter spigret ind i stævnene. Ved agterstævnen er det opstående skåret ned for at gøre plads til rorpinden.

Henover midten er skanseklædningen lavet af en 1 x 7 tommer lodret-stillet planke, der er fast på jernvinkler. Disse smøjes ned over øjer på skandækket og gøres fast med trækiler gennem øjerne. Skanseklædningen står ca. 5 m/m over skandækket.

Ovenpå skanseklædningen ligger en 1 x 3 1/4 tomme lønningsliste, der er spigret ned i skanseklædningen. Listen fortsætter ind ovenpå det kraftigere opstående i enderne, og slutter ved stævnene.

På indersiden af skanseklædningen sidder en lønningsvæger på 1 x 2 1/2 tomme under lønningslisten.

STYREGREJ

SVALEN styres med rorpind fra et rhombeformet styrehul på agterkanten af maskinruffet.

MASKINRUF

Skibet rummede ifølge det originale målings-bevis fra 1906 et motorrum på godt 9 m³.

Over motorrummet stod et ruf, der iflg. papirerne målte 4,6 x 4,3 x 0,6 fod. Det sidste mål er målet mellem bjælken og ruftaget.

Ruffet er simpelt udført uden underkarm, og det hviler direkte ovenpå dækket.

Der er nedgang til maskinrummet via en hvælvet skydekappe på ruffets agterkant midtfor. Kappen skydes fremefter på en glideliste, der ligger i kappens centerlinie.

FORRUF

På fordækket står et fladt ruf, der ifølge det originale måle-bevis fra 1906 måler 5,3 x 4,4 x 0,6 fod. Det sidste mål er målet mellem bjælken og ruftaget.

Ruffet er simpelt udført uden underkarm, og det hviler direkte ovenpå dækket.

Der er nedgang til folkerummet via en hvælvet skydekappe på ruffets agterkant midtfor. Kappen skydes fremefter på en glideliste, der ligger i kappens centerlinie.

Rummet skulle iflg. papirerne være mærkede: Lukaf for 4 mand, ligesom sejlkøjen skulle være mærket Sejlkøje 39/100 Tons. Det fremgår dog samtidig, at der ved kontrol 11/1 1910 ikke var nogen afmærkning.

Der var ifølge målingsbeviset små glas i sidene af ruffet.

FORTØJNING

Der er 2 pullerter i skibet. De sidder helt oppe agter.

Desuden benyttes beddingen på fordækket ved fortøjning.

PUMPEGREJ

De oprindelige pumper var formentlig blot pumperør.....?

LANTERNER

Lanternerne sidder i lanternekasser, der er fast i vantet et stykke over sytovene.

Der er ikke fundet dokumentation skibets lanterner.

-

RIGNING

SVALEN er jagtrigget med en meget høj pælemast, der er ret på forkanten fra godset til fløjknappen.

Godset sidder højt, som det er karakteristisk på Kattegatbådene.

På Kattegatbådene var det almindeligt at lægge masten ned medens man drev med sildegarn.

Fældning af masten foregik ved hjælp af et taljetræk nederst i forstaget. Når taljen slækkes ud og masten lægges mere og mere ned agterover, bliver vinklen mellem forstag og mast mindre og mindre. Samtidig bliver trækket i forstaget stadig større og man mister let magten over masten. Men jo større højdeforskel der er mellem forstagets fastgøringspunkt i stævnen og mastens drejningspunkt over kølen, desto større er også vinklen mellem stag og mast. Større vinkel betyder større magt over masten, selv når den er ved at være lagt helt ned. Derfor "knækkede" Kattegatbådenes master altid under dæksniveau i modsætning til andre traditionelle fartøjer, der altid "knækkede" deres master over dæk.

For at give plads til at masten kunne lægges ned, var den placeret i lasten lige agten for den forreste lugekarm.

Kattegatbådenes mast stod i en lav mastekiste direkte på en bundstok eller et kort kølsvin. Der er fundet spor der indikerer at SVALEN's mastekiste har stået på en bundstok.

Masten har sit tykkeste punkt ca. 1,5 meter over dæk. Den er her ca. 26 cm. hvorefter den aftager mod godset, hvor den er 19,5 cm. Forneden er masten firkantet og tilpasset, så den kan gå ned i mastekisten. Den er i omdrejningspunktet fast med en tværgående bolt. Ved mastens rod er der omkring mastekisten et jernbeslag, der er forsat således at masten støder på det på agterkanten når den er rejst. Ved mastekistens top er der et jernbeslag, der sidder på tre sider, således at masten kan komme forbi når den lægges ned. Beslaget er på agterkanten forsynet med et par øjer hvorigennem der kan sættes en bolt når masten er rejst.

Masten er støttet af 2 spænd vant af jerntråd. Hvert spænd danner foroven et øje som ligger ned over godset. Vantene er klædt omkring øjerne, og der er lagt en tjæret tovværkskrans under.

Vantet er sat an med sytove.

Røstjernene, der ligger udvendigt, er 2-delte. Den nederste del følger plankernes trappefacon. Foroven ved skandækket er der et hængsel, og den øverste del er et stykke rundjern, der foroven danner en "triangel". For enden af vantet sidder en stor rundkøvs indsplejset direkte i vantet, der er klædt ca. 2 meter op.

Forstaget, der er lavet af jerntråd, er øverst forsynet med et klædt øje som ligger ned ovenpå vantets øjer. Forneden, ca. 1 meter over stævnen, afsluttes staget i et splejset øje med køvs, der er fast i en 9 tommer dobbeltblok med

hundsvot i begge ender. På stævntoppen sidder et ringbeslag til klyverbommen. Beslaget har foroven en forgrening, der griber om hundsvoten på en 9 tommer 3-skivet blok. Stagfaldet er fast i hundsvoten på den øverste blok, og tampen fastgøres på beddingen på fordækket.

Masten er desuden i begge sider støttet af et bagstag af jerntråd, der er fast på masten lige over godset. Forneden ender det i en treskåren talje, hvor den nederste blok er forsynet med en krog. Det hugges ved brug i en øjebolt i skandækket, og når det ikke bruges gøres det fast i en øjebolt i skandækket lige foran vantet.

Bagstaget benyttes desuden til at styre masten, når den lægges ned. Da er taljen hugget i øjebolten foran vantet.

KLYVERBOMMEN

Klyverbommen ligger ovenpå forstævnen gennem stævnbeslaget og surres på beddingen. Klyverbommen støttes nedefter af klyverens udhaler, der inden den gøres fast på beddingen føres ned omkring en klampe på BB side af stævnen lige over vandlinien.

BOMMEN

Storbommen står ind på masten med et svanehalsbeslag. _

Bommen bæres agter oppe af en enkelt bomdirk, der er fast med dyvelsklør i et øje i nokbeslaget. Foroven er bomdirken skåret gennem en enkelt 5 tommer blok med krog fast i en øjebolt på mastens bagside lige over pikfaldets øverste ringbeslag. Fra denne blok er bomdirken ført ned til en klampe på mastens BB side.

Skødet består af en 2-skivet 6 tommer blok med en kovs, der er indstropet i stroppen på bommen og en 6 tommer 2-skivet blok med beslag på løjbommen. Skødet gøres fast i hundsvoten og tampen kan gøres fast på en pullert agter. _

Bommen er ikke udstyret med rebklamper. Det betyder, at når der skal rebes gøres rebskinklerne fast direkte omkring bommen.

GAFFEL

Gaflen, der er temmelig lang, står med klør på masten.

Klofaldet består af en 3-skåren talje, hvor faldet er fast i en jernbeslået to-skivet 6 tommer blok med krog, som er haget i klofaldsbolten lige under

godset. På gaflens hank sidder en 6 tommer en-skivet blok med dobbet hundsvot. **Faldet er fast på en klampe på masten i SB side.**

Pikfaldet er skåret over 3 stk. 6 tommer blokke, 1 der sidder på en hanefod på gaflen, og 2 der sidder på masten et stykke over godset. Den nederste sidder med en krog i en øjebolt gennem masten. Den øverste sidder med en krog i et ringbeslag omkring masten.

Faldet er splejset på gaflen i det yderste 8.dels-punkt. Splejsningen støttes af en lille klampe. Derfra skæres det oppefra ind i den øverste blok på masten og tilbage gennem blokken i hanefoden på gaflen, der sidder, så blokken kommer til at sidde ca. midt på gaflen. Derfra skæres gennem nederste blok på masten, hvorefter **faldet gøres fast på en klampe på masten i SB side.** Hanefoden er fast omkring gaflen med splejsninger og støttet af en klampe på hvert øje, så den ikke skrider.

På gaffelnokken er bændslet en kovs til topsejlsskødet. Dette benyttes desuden som nedhaler.

STORSEJL

Storsejlet er lidset til masten, således at lidselinen går modsat vej hveranden gang. På oversiden er sejlet lidset til gaflen og fast i kværken i et øje, der sidder på bagsiden af gaflens hankbeslag.

Ved gaffelnokken er sejlet fast med et nokbændsel.

Ved skødbarmen er sejlet bændslet til bommen.

Halsen er med en halstalje fast på en klampe på agterkanten af masten, så den kan strækkes eller gives op efter behov.

Der er kappe i sejlets underlig.

TOPSEJL

Topsejlet er et spidstopsejl, der er lidset til en stage. Denne gøres fast i faldet, der sidder gennem et tværstillet skivgat ca. 1 1/2 fod fra mastens top.

Faldet gøres fast i vantet i modsat side af hvor det er sat.

Topsejlsskødet føres gennem en 2 tommer kovs, der er bændslet på oversiden af gaflens nok. Kovsen sidder med hullet på tværs. Skødet gøres fast på en klampe på masten.

STAGFOK

Stagfokken farer på forstaget med løjterter. Stagfokhalsen er nejet fast i stævnbeslaget forned.

Stagfokfaldet er skåret over 2 stk. 5 tommer enkeltblokke. Faldet er fast i den øverste blok, der er en enkeltblok med hundsvot, og som er fast i et øje lige under godset. Den nederste er fast i sejlets faldbarm. **Faldet er fast på en klampe på SB side af masten, men benyttes desuden som nedhaler. Tampen er derfor fast i sejlets faldbarm.**

Stagfokskødet er en 3-skåren talje. Skødet er fast i en 5 tommer enkeltblok med hundsvot på en krummet løjbom, der er fast i skandækket i begge sider. På sejlets skødbarm er en 5 tommer 2-skivet løberblok med dyvelsklør. Skødet gøres fast om sig selv.

Stagfokørefignen er fast i måtten ud for rebet i stagfokkens agterlig. Derfra går den via en klåde, som er placeret på det forreste vant tilbage til en klåde i agterliget lige over skødbarmen, og derfra til vantet.

KLYVER

Klyveren sættes flyvende på udhalerringen.

Udhaleren hales over et skivgat i klyverbommens nok, og udhaleren gøres fast på ankerspilletts beddingsbjælke. Når den sættes føres udhaleren først ned om en klampe på stævnen i BB side.

Klyverhalsen, der sidder fast i udhalerringen, er en strop med klør til at hugge i sejlets halsskovs.

Klyverfaldet er skåret gennem 2 5 tommer enkeltblokke blokke, der sidder på masten i samme ringbeslag som pikfaldets øverste blok. Da der er to blokke, er de forskudt mod mastens sider. På klyverens faldhorn er en 5 tommer enkeltblok. Klyverfaldets tamp er i BB side fast på en klampe på masten, derfra skæres det over 1. blok på masten, videre gennem blokken i faldbarmen og gennem 2. blok på masten. Ca. 3 meter over dæk ender faldet i en strækker. Den består af en indstropet 5 tommer enkeltblok med hundsvot i faldet og en 5 tommer dobbeltblok med krog i skandækket.

Strækkerens løber er fast i i SB side.

Klyverskødet har skinkler, hvor der er splejset en 4 tommer skinkeblok i enden. Skinklerne skal være tilpas lange til, at de ikke falder om i læ side af forstaget.

Klyverskøderne er fast

Der er ingen nedhaler, idet sejlet automatisk kommer ned og blæser ind på dækket når skibet løbes i vinden.

SVALEN'S FARVER

Skibet er hvidmalet med grå lønning.....?

På klædningen lige under skandækket er påmalet skibets fiskerinummer H 226 med hvid på sort baggrund.

Skanseklædningen er på indersiden hvid.....?

Masterne er blankskrabede og olierede.....?

Forruf og maskinruf er hvidmalede på siderne, medens ruftagene er gråmalede.....?

Nedgangskapperne er gråmalede.....?

Beddingen på fordækket er blankskrabet og olieret.....?

Karmen omkring lastelugen er blankskrabet og olieret.....?

MAST OG RUNDHOLTER

Mast længde fra dæk til overkant gods: 9,10 meter

Mast fra overkant gods til fløjknop: 4,10 meter

Bom længde: 7,60 meter

Gaffel længde: 6,10 meter

Toprå længde: 6,00 meter

Klyverbom forkant stævn til nok:

KILDER TIL REKONSTRUKTION.

Rekonstruktionen er udført på baggrund af følgende kilder:

Fotos fra lokalhistorisk arkiv i Hundested

Fotos fra pensioneret fisker Alfred Nielsen, Lynæs

Fotos fra Dansk Fiskerimuseum i Grenå

Fotos fra Københavns Byhistoriske arkiv

Originale målingsrapporter og hovedsynsrapporter. (Søfartsstyrelsen).

Rekonstruktionen er udført af :

restaureringsarkitekt m.a.a. Jes Kroman

SKIBSBEVARINGSFONDEN

i samarbejde med

Bådebygger Hans Bendix, Hundested

Pensioneret fisker Alfred Nielsen, Lynæs

